

FUNDAT L'ANY 1974

Periòdic d'Informació Local
Sant Vicenç de Castellet

Edició electrònica:
www.elbreny.com

Número 327
maig 2007

el breny

XXXII ANY

Edició:
Associació Cultural
Col·lectiu El Breny

ACPC
Associació
Catalana de la
Premsa Comarcal

GITANES 2007 ESPECIAL CENTENARI

Foto: Alfons

I a més a més...

- 53è APLEC DE VALLHONESTA
- TALLADA DE LA C-55
- NADONS DE SANT VICENÇ (NOVA SECCIÓ)
- JORNADA FAMILIAR A LA OWENS
- RESULTATS ELECTORALS
- RODEN UN ESPOT A SV

Redacció i Administració:
Apartat de Correus núm. 2 - 08295 St. Vicenç de Castellet

Imprimeix:
Print-fol, S.L.

Dipòsit Legal:
B-49.196-1974

Preu:
2,30 €

GITANES 2007

Aquest any, al poble es respiraven més gitanes que mai per commemorar el centenari del nostre ball.

El carrer Gran, la plaça de l'Ajuntament i molts balcons del poble, van ser guarnits amb els mantons de manila, tradicionals de la festa. Aquesta, com a novetat, va començar dissabte a la tarda amb una ballada infantil amb els nens de 3 a 14 anys. Aquesta dansa típica que barreja balls com el xotis, la jota, catxutxes, el vals jota, les contradanses i el galop final, va reunir enguany a la plaça de l'Ajuntament més de 250 balladors de les diferents colles, entre les quals la Colla de veterans, Antics Dansaires i sardanistes, Ex Dansaires, Independents, El Niu, Club Natació Castellet, Coral Nou Horitzó, Colla de Geganters, +K Dansa, Esbart Dansaire i els més petits de l'escola de dansa de St. Vicenç. No cal dir que la plaça era plena a vessar.

Encapçalaven l'entrada els nostres gegants, Marià i Paula, barons de Castellet, acompanyats del grallers i tabalers de la colla Geganter. A continuació van fer el galop d'entrada les onze colles participants. Seguidament es va fer el sorteig que decidia qui serà núvia fins l'any vinent, en aquesta edició l'agraïda va ser Laura Gilabert. Acte seguit començà el ball. A més de les danses que anteriorment hem anomenat, es va ballar el nou "valset de la memòria", un nou ball que s'incorporarà en el futur.

El moment més celebrat va ser quan el 250 dansaires varen formar l'estrella, dins les contradanses.

Com cada any la ballada va acabar quan balladors i espectadors, s'uniren per fer el galop final.

MONTSE'S

El més petits entrant a la plaça – Foto D. Junyent

Galop d'entrada – Foto Alfons

Colla balladora en un moment del ball – Foto D. Junyent

Laura Gelabert (segona per la dreta) serà la núvia tot aquest any – Foto Alfons

LES GITANES

EL BALL DE GITANES DE SANT VICENÇ DE CASTELLET

David Sanz Pérez

*No serà aquesta segurament la darrera vegada
que's fassi el ball de gitanos a Sant Vicents,
ja que tothom n'ha quedat moltíssim satisfet.*

*(El Pla de Bages, amb motiu de la primera ballada de gitanes
a Sant Vicenç de Castellet, el 10 de febrer de 1907)*

L'any 2007 se celebra el centenari de la primera ballada de gitanes a Sant Vicenç. És prou evident que l'efemèride mereix una atenció especial. D'una banda, com a tradició plenament consolidada, profundament arrelada en la vida cultural i festiva santvicentina, mereix una celebració extraordinària, en la qual s'hi puguin sentir implicades totes les forces vives de la cultura local. D'altra banda, com a signe d'identitat, com a força mobilitzadora, com a màxima expressió popular de la personalitat de Sant Vicenç, mereix una consideració institucional que en reconegui el just valor que acumula i que la dignifiqui com a veritable patrimoni col·lectiu. Aquest article pretén aprofundir en l'origen i significat del ball de gitanes, i alhora descriure la trajectòria històrica d'aquest ball a Sant Vicenç de Castellet.

1907 - 2007

QUADERN DE "EL BRENY"

-I-

ORÍGEN DEL BALL DE GITANES

El ball de gitanes és una dansa originalment vinculada a la festivitat de Carnestoltes i especialment present al Vallès, tot i que també es pot trobar en altres indrets de la geografia catalana, com al Penedès o al Camp de Tarragona. La referència escrita més antiga a aquest ball és un document de 1767¹, en què el farmacèutic Miquel Draper esmenta una ballada de gitanes que va tenir lloc a Sant Celoni. Les diverses variants de ball de gitanes presenten importants diferències. Joan Amades Amades,² n'esmenta quatre variants, però cap d'elles s'aproxima a les gitanes de Sant Vicenç, fet que posa de relleu la singularitat de la versió santvicentina –en realitat la llorençana, ja que en ella s'inspira la de Sant Vicenç–.

Inicialment les gitanes no es consideraven pròpiament un ball, sinó un espectacle tradicional que se celebrava amb motiu de la festa de Carnestoltes, sobretot en alguns pobles del Vallès. Al *Costumari català*, Joan Amades n'explica l'origen: "El punteig típic dels balls propis de Carnestoltes pel Baix Llobregat, pel Vallès, i pel Maresme, havia estat l'*espolsar*, punteig que va donar nom al tipus de ball qualificat d'*espolsada*, el qual, al Vallès sobretot, des de la darrerria del segle XVIII va prendre el qualificatiu de Ball de les Gitanes"³. Recentment Carme Macià Macià⁴, ha estudiat el lligam amb el món agrícola d'aquest ball i els canvis que ha experimentat al llarg del temps. L'*espolsada*, un

dels balls més antics que es coneixen a Catalunya, formava part de les gitanes abans de 1850 i consistia en un "sotragueig ràpid del peu amb la punta encarada a terra, ben arran del sòl" que imitava "el remenament de la terra al conrear-la, amb la virtut de promoure la germinació de les llavors sembrades". És a partir de 1850 que s'introdueixen en l'espectacle altres danses com la contradansa, la jota, el vals o la catxutxa. L'any 1949 Valentí Santacreu, en un article publicat poques setmanes abans de la recuperació les gitanes de Sant Vicenç per part de l'Esbart Dansaire Santvicentí, feia referència al caràcter evolutiu d'aquest ball: "Se considera el *Ball de Gitanes* de tradició muy antiquísima siendo propio y muy característico de la comarca del Vallès.

Pero, así, como los demás *ballets* no han sufrido variación alguna, por conservar siempre las mismas características, en cambio el *Ball de Gitanes*, con el tiempo, siendo lo mismo en su esencia, ha modificado alguno de sus detalles. Han cambiado música, trajes y danzas, teniendo así más espectacularidad"⁵. No es tracta, doncs, d'un ball que es regeixi per canons preestablerts i inamovibles. L'objectiu de l'espectacularitat, de la competitivitat i del lluïment –tant col·lectiu com personal– ha propiciat que cap dels elements que l'integren estigui subjecte a una norma estricta. Les variacions que al llarg del temps s'introdueixen en les músiques i en

les danses que formen les gitanes afecten també la indumentària, que es caracteritzava per tota mena de floritures, sobretot motius florals a les faldilles i al mantó de Manila, i que havia de ser de la millor qualitat per a un bon lluïment personal, especialment de les noies. Tant la forma actual del ball com la vestimenta de les gitanes de Sant Vicenç són, per tant, tributàries d'aquesta tradició. Ho demostren les fotografies que es conserven de la ballada de 1918, on s'aprecien cinc balladores elegantment mudades amb grans mantons de Manila brodats. La crònica d'aquesta ballada hi fa esment: "*Els simpáticos jóvenes semblaven gitanos distingits, no faltant entre ells els sagals, amb les xurriaques, i les gentils senyoretas vestien amb propietat i gust, adornades amb flors, cintes i llaços, a mes del clàssic mantell, que les feia mes vistoses i fins amb els seus aires ben estudiats, melloraven, si és possible, la seva gracia natural i les feia semblar mes formoses i escaientes*"⁶. Santacreu també fa referència en el seu article a les característiques de la indumentària: "Las normas para este baile, son de distinción; el pañuelo al estilo gitanesco; en unos y otros el predominio de lazos, flores y sobre todo, ellas, con sus vestidos de colores chillones a la que tan aficionada está la raza meridional"⁷.

Durant la segona meitat del segle XIX arriba a Catalunya la industrialització, que influiria profun-

dament en l'activitat social. Es produeix un transvasament de població de les àrees rurals cap a les àrees urbanes i desapareix tot un conjunt de referents que corresponien a un món anterior: "Les persones, durant segles depenents de la terra i que havien construït els seus mites i totes les seves vivències, fins les més íntimes, sota l'influx del cicle agrari, veien com aquest anava perdent tot el sentit i el protagonisme d'abans"⁸. És per això que cap a finals del segle XIX i durant el segle XX es deixa de ballar gitanes –i altres balls– a molts indrets que, com el Vallès, van abraçar de ple la industrialització. Això explica també que a Sant Vicenç es ballés gitanes de forma discontinua, amb moments puntuals de ressorgiment quan al darrer hi havia algú amb capacitat d'influència i d'engrescament, com el secretari Pere Canal l'any 1918.

Hi ha, en canvi, un element molt present en les primeres ballades de gitanes que, almenys en les de Sant Vicenç, pràcticament ha desaparegut del tot: els personatges que, a banda dels balladors, formaven part de la representació. Segons Amades, és un element que entronca amb una tradició que es remunta a la comèdia romana i als misteris medievals. En aquest sentit, Macià cita Amades, que qualifica aquestes ballades de "manifestacions teatrals populars", integrades per diversos balls i amb molts punts de contacte amb altres danses d'indrets propers (Maresme i Baix Llobregat) i similars als balls parlats del Camp de Tarragona i del Penedès,

tot i que les gitanes concedien més importància al ritme que no pas a la paraula. És per aquesta raó que els personatges que integraven la comparsa eren tan importants com els balladors, fins al punt que sense ells les gitanes eren inconcebibles. Sobretot tenint en compte el context en què es ballaven: les festes de Carnaval. En concret es tracta dels nuvis, que, juntament amb els balladors, simbolitzaven el bé; els diablots, el mal; el Vell, l'hivern i la mort; la Vella, el naixement de la nova estació; els volants, els guardians del cercle màgic de la dansa; el capità de cavall, encarregat de demanar permís a les autoritats del poble per ocupar la plaça. A certes poblacions també hi havia personatges propis, com el Manyo de Mollet⁹, que improvisava llargues tirades de versos. De tots aquests personatges només els nuvis han perdurat en les gitanes de Sant Vicenç. De fet, la supressió d'aquest curiós elenc de personatges, que en altres èpoques es devien considerar irreverents, és general. N'és exemple –ben interessant pel que fa a Sant Vicenç– el cas de les gitanes de Caldes, tal com ho descriu Xavier Serrat: "A les ballades que es fan a l'actualitat només hi participen els balladors, les balladores, la cobla i el mestre de ball, però a les ballades d'abans hi participaven una sèrie de personatges estrafolaris que tenien l'objectiu de fer riure al públic i de mantenir l'espai de ball lliure de xicalla imprudent: els Diablots, el Vell i la Vella, el Capità, el Matalot, etc. L'esperit alegre i una mica burleta del Ball de Gitanes venia propiciat per la tolerància dels dies de Carna-

val. Els mestres de ball tenien el repte d'inventar nous passos que sorprenguessin al públic i a les colles forasteres, ja que en moltes ocasions les ballades es feien conjuntament amb colles d'altres poblacions. Aquesta competitivitat evolutiva ha propiciat que les danses, vestits i guarniments siguin força diferents d'un poble a l'altre. Si bé hi ha molts trets que no han canviat: les espartenyas amb picarols cosits, les castanyoles, la faixa del balladors, les faldilles voladores de les noies, etc. Les músiques, la indumentària i el ball poden variar molt d'un lloc a l'altre, fruit de la evolució constant de les colles."¹⁰

Abans de la seva etapa de decadència, però, les gitanes tenien una importància enorme en la vida social de les poblacions en què es ballaven. Constituïen tota una festa, normalment amb l'actuació de diverses colles, que aconseguïen atreure públic forà. El folklorista vallesà Francesc Maspons, fent referència a una ballada que es va fer a Mollet el dilluns de Carnestoltes de l'any 1884, explica: "El ball se fa a la Plaça Major del poble, teulades y terrats s'omplen d'espectadors, que además formen atapahides rodones al vol de la plaça; però com que en alguns punts el públic és tant nombrós, se guarneixen bastides y taulons, fent-se pagar un tant del seient."¹¹

¹Aquesta és la referència més antiga de gitanes vallesanes. A Tarragona consta una actuació del "Ball de les Gitanes de Reus" l'any 1687.

²Amades, Joan. "El ball de les Gitanes". Barcelona, 1925.

³Amades, Joan. *Costumari català*. Volum II, pàg. 217.

⁴Macià, Carme. "Ball de Gitanes: el record d'un passat agrari", Notes, núm. 9 (1995) Centre d'Estudis Molletans. Mollet del Vallès, 1995, pàg. 92.

⁵Santacreu, Valentí. "Ball de Gitanes", Castellet, núm. 38 (14 de maig de 1949), pàg. 5.

⁶"Sant Vicens de Castellet", *El Pla de Bages*, núm. 3.399 (dijous, 14 de febrer de 1918), pàg. 2.

⁷Santacreu, Valentí. "Ball de Gitanes", Castellet, núm. 38 (14 de maig de 1949), pàg. 5.

⁸Macià, Carme. "Ball de Gitanes: el record d'un passat agrari", Notes, núm. 9 (1995) Centre d'Estudis Molletans. Mollet del Vallès, 1995, pàg. 94.

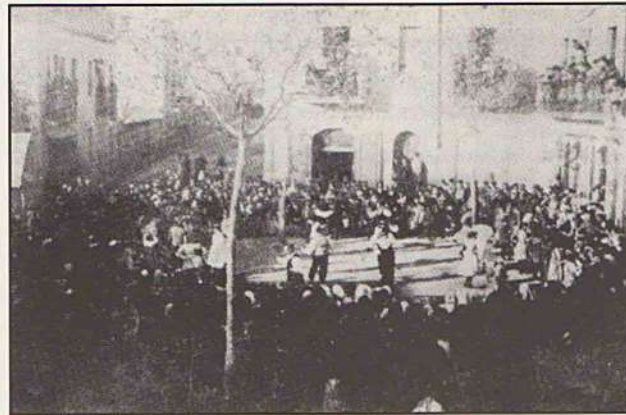
⁹Noró i Camats, Jaume. "El Manyo del ball de Gitanes de 1884", Notes, núm. 7 (1993). Centre d'Estudis Molletans. Mollet del Vallès, 1993.

¹⁰Serrat i Blancafort, Xavier. "El Ball de Gitanes a Caldes", *Setmanari Montbui*, núm. 1.254 (22 d'abril del 2005)

¹¹Maspons i Labrós, Francesc. "Ball de Gitanes en lo Vallès" a *Miscel·lània Folklòrica*. Barcelona, Centre Excursionista de Catalunya, 1887.

LES GITANES DE SANT VICENÇ DE CASTELLET

L'esdeveniment que marca l'inici d'aquesta tradició a Sant Vicenç de Castellet, on fins a principis del segle XX aquest ball era absolutament desconegut, se situa l'any 1907, quan una colla de picapedrers procedents de Caldes de Montbui (Vallès Oriental) que treballaven a Sant Vicenç, van convèncer un grup de noies santvicentines per escenificar davant de tot el poble un ball típic de la seva localitat d'origen.

Ballada de gitanes a la Plaça de l'Ajuntament, 10 de febrer de 1907.

L'acte va tenir lloc el diumenge 10 de febrer a la plaça de la Constitució –l'actual plaça de l'Ajuntament–, a les dues del migdia, i, tal com ho reflecteixen les cròniques de l'època¹², en aquest "gran ball de gitanos" van prendre part "la Colla de picapedrers de la regió catalana", acompanyats "per distingides senyorettes d'aquell poble". Un picapedrer anomenat Carmelo en va fer de director, fet que li va proporcionar molta popularitat al poble. De la música se'n va encarregar l'orquestra Els Catalans, de Manresa. Tan gran va ser l'expectació creada que els balcons, finestres i terrats de la plaça es van posar a lloguer: "Com aquèl ball tan popular en altres comarques catalanes no s'ha vist may a n'aquèl poble, el seu anunci ha despertat gran curiositat y entusiasme, havèntse llogat y a bon preu, els balcons, finestres y terrats de la Plassa de la Constitució. Dels pòbles del voltant vindrán també moltes famílies a presenciari porque es una cosa nòva y segons diuen els que n'están enterats, es una diversió molt atractiva". L'actuació va resultar tot un èxit: "La Plassa de la Constitució, balcons y terrats del voltant, eren plèns d'espectadors calculantse que

no baxarien de 4.000 entre ells molts forasters"¹³. Se'n van fer dues ballades més: el mateix dia a les vuit del vespre, al saló d'El Círcol (Cafè Miralles); i el dimarts següent, 12 de febrer, al mateix saló com a obsequi als socis. Es evident que la societat recreativa El Círcol té un paper rellevant en l'impuls inicial del ball de gitanes a Sant Vicenç. La ballada del dia 10 al vespre i la del 12 dedicada als socis d'aquesta entitat permet pensar-ho. I encara més si tenim en compte que el ball de gitanes apareix com a plat fort de la Festa Major de 1910, de la qual justament El Círcol n'és l'entitat organitzadora. L'esdeveniment, tal com ho reflecteix la premsa de l'època¹⁴, continuava tenint repercussió comarcal: "No desmereixerà en res al lluiment que ha obtingut altres vegades y a la qual assisteixen tants forasters especialment manresans". I, de la mateixa manera que s'havia fet tres anys abans, les gitanes van tenir una versió popular per a tothom i una de privada per als socis d'El Círcol: "El número més atractiu de El Círcol será segurament les dotze parelles de ball formades per 12 joves y dotze noyes que dansarán el típic y escayent ball de

gitanes en la Plassa de la Constitució y Saló de dita Societat, fentse gran derrotxe de serpentines y confetti en el que tindrà lloc el primer dia a la una de la matinada". No hi ha constància que entre 1908 i 1909, i entre 1911 i 1917 es ballessin gitanes a Sant Vicenç, ni per Carnestoltes ni per la Festa Major.

A iniciativa del secretari de l'Ajuntament, Pere Canal i Rius, es recupera la tradició.

Canal, originari de Sant Llorenç Savall (Vallès Occidental), on ja havia estat ballador de gitanes, amb l'ajut d'antics dansaires santvicentins i de l'associació Joventut Vicerense va impulsar la recuperació de les gitanes de Sant Vicenç, que es van tornar a ballar per Carnestoltes i per la Festa Major de l'any 1918, en aquesta ocasió per nois i noies del poble. La crònica que narra la ballada de Carnestoltes, publicada a *El Pla de Bages* el 14 de febrer d'aquell any, explica que l'acte va tenir com a escenari la plaça Nova –l'actual plaça Clavé–, amb l'acompanyament de l'orquestra Els Forasters, de Manresa. Un cop més, l'afluència de forasters va ser notable: "Amb extraordinaria afluència de forasters i gran entusiasme dels veïns, s'ha celebrat a la Plaça Nova el típic Ball de Gitanes importat an aqueix poble, ara fa uns vuit anys per uns pica-peders de Caldes de Montbui"¹⁵. Hi van prendre part les noies Neus Rodergas, Àngela Rodergas, Hermínia Garrosset, Balbina Moll, Josepa Moll, Paquita Basomba, Concepció Armengol, Maria Rosa Canal, Teodora Ribera, Maria Solernou, Rosa Rutllat, Agneta Bartomeus; i els nois L. Vidal, J. Bartomeus, J. Prat,

L'Esbart Dansaire Santvicentí entre l'any 1948 i 1953.

J. Cornet, J. Llumà, P. Noguera, J. Marimon, A. Mariné, J. Capella, A. Casas i M. Claret. La ballada va merèixer bons elogis: "Tant els diferents números o parts del típic ball, com la jota final, acompanyats del repic de castanyoles, foren força aplaudits pel nombrós públic congregat a la Plaça Nova que no's cansava d'alabar el bon gust dels organitzadors de tan gaia festa"¹⁶. Pel que fa a la ballada de la Festa Major, se'n té constància perquè el propi Pere Canal així ho afirma en un article seu¹⁷: "En el año 1918 se bailaron por la Fiesta Mayor y por Carnaval, como era y es todavía costumbre en el Vallés, pero ya en dicho año por jóvenes y chicas del mismo pueblo, y siempre con resonantes éxitos". La Festa Major va tenir lloc els dies 19 i 20 de juny, i per una nota de premsa del dia 15 de juny publicada a *El Pla de Bages*¹⁸, sabem que la Joventut Vicerense estava implicada en l'organització, perquè hi llegim que aquesta entitat va contractar l'orquestra Po d'Olesa de

Montserrat, però sobta que no hi aparegui cap referència a les gitanes.

L'Esbart Dansaire Santvicentí al Teatre de la Passió d'Olesa, 1992.

L'arrelament definitiu del ball de gitanes es produeix a partir de l'any 1948, moment en què es va fundar l'Esbart Dansaire Santvicentí. Les

gitanes van formar part del repertori de l'Esbart des de bon principi i aviat en va fer representacions per tot Catalunya. En aquell moment integraven el ball un conjunt de setze parelles. És també a partir d'aquest moment que s'instaura la Pasqua Granada com a data de la ballada de gitanes –coincidint amb la Festa Major d'Estiu fins fa ben poc–, abandonant la seva originària vinculació al Carnestoltes. La primera ballada per part de l'Esbart Dansaire Santvicentí es va fer, doncs, el dilluns de Pasqua Granada de 1949. Els components de l'Esbart, procedents majoritàriament de l'Acció Catòlica Juvenil, van decidir recuperar les gitanes després d'haver presenciat a Sant Vicenç una actuació d'una colla de dansaires de Sant Llorenç Savall. A punt per a la seva reestrena, Santacreu recorda aquest fet: "Recordamos todavía con

deleite, la magnífica interpretació que de esta danza nos fue ofrecida por el grupo de San Lorenzo Savall, hace tres años"¹⁹. Se'n van fer dues

¹² "De Sant Vicents de Castellet", *El Pla de Bages*, núm. 857 (dissabte, 9 de febrer de 1907), pàg. 2.

¹³ "Crònica de la comarca", *El Pla de Bages*, núm. 859 (dimarts, 12 de febrer de 1907), pàg. 1.

¹⁴ "De la comarca. St. Vicents de Castellet", *Bages Ciutat*, núm. 123 (dimecres, 4 de maig de 1910), pàg. 2.

¹⁵ "Sant Vicents de Castellet", *El Pla de Bages*, núm. 9.999 (dijous, 14 de febrer de 1918), pàg. 2.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ Canal i Rius, Pere. "Bailes típicos" a Canal i Rius, Pere; i Vila i Villamayor, Miquel. *Sant Vicenç de Castellet, des de l'antiguitat fins als nostres dies*. 3a edició. Manresa, Llibreria Sobrerroca, 1996, pàgs. 156-158.

¹⁸ "Festa Major", *El Pla de Bages*, núm. 10.071 (dimecres, 15 de maig de 1918), pàg. 3.

¹⁹ Santacreu, Valentí. "Ball de Gitanes", *Castellet*, núm. 38 (14 de maig de 1949), pàg. 5.

Les Gitanes de Sant Vicenç.

representacions, una en un local públic i una altra a la plaça de l'Ajuntament. L'Esbart va ballar gitanes entre els anys 1949 i 1953, amb actuacions memorables a Barcelona, davant de les fonts de Montjuïc, i a altres ciutats catalanes, com Manresa o Balaguer²⁰. Després d'una llarga etapa d'inactivitat, l'Esbart es va reconstituir l'any 1981.

A partir de 1989 arriba l'etapa àlgida de les gitanes de Sant Vicenç. Joan Manel Miquel, Eva Ortega, M. Alba Grauvillardell i Lluís Oliveras es desplacen a Sant Llorenç Savall amb l'objectiu de recuperar aquest ball i, després d'un intens treball de recerca que va durar més d'un any, reapareixen, de la mà de l'Esbart Dansaire Santvicentí, unes gitanes de Sant Vicenç genuïnes i meticulosament reelaborades. L'estrena es va fer al Teatre de la Passió d'Olesa de Montserrat el 13 de maig de 1989. Es tracta d'una recreació que, segons Joan Manel Miquel, director de l'Esbart aleshores, "intenta mostrar escènica i en vint-i-cinc minuts escassos el que al

llarg dels anys, en el carrer, havia estat una festa que tenia, com a mínim, dues hores de durada"²¹. Així doncs, tot i que la tradició de les gitanes arriba inicialment a Sant Vicenç des de Caldes de Montbui, i són les seves gitanes el fonament de les de Sant Vicenç, l'actual espectacle es basteix seguint l'estructura de les de Sant Llorenç Savall. Ho demostra un dels elements més característics del ball, compartit per Sant Llorenç i Sant Vicenç: la coronació de la núvia. Pel que fa a la música, es van respectar les partitures de la primera època de l'Esbart, a partir de les quals el músic manresà Josep Torras i Jiménez va preparar un guió musical, i el mestre Agustí Cohí i Grau en va fer una instrumentació per a cobla. Des d'aquest punt de vista, tal com assenyala Joan Manel Miquel, les gitanes de Sant Vicenç contenen dos elements musicals molt particulars: el ball de Caldes i el vals-jota. El ball de Caldes és una reminiscència de les primeres gitanes. Aquells picapedrers calderins que van ensenyar els santvicentins a

ballar gitanes hi van voler anteposar un ball propi, en lloc d'iniciar-les directament amb l'habitual galop d'entrada. És també molt característic el vals-jota, una peculiaritat de les gitanes de Sant Vicenç inexistents en altres versions i que recorda els sa-raus costumistes de principis de segle.

Recuperades les gitanes com a recreació escènica, l'any 1991 l'Esbart Dansaire Santvicentí es proposa un nou i més ambiciós repte: recuperar-les com a festa popular. Així ho anunciava en un article publicat a *El Breny* l'octubre de 1991 Joan Manel Miquel: "Pensem que el fet d'haver estrenat una recreació escènica és només un primer pas per tornar les Gitanes a la vida. Ens queda encara aconseguir que sigui el poble qui les balli, com en els inicis, i esperem aconseguir-ho en la propera Festa Major, i que es formin un bon nombre de colles de totes les edats que hi participin, així podrem afirmar que les Gitanes de Sant Vicenç han estat del tot recuperades"²².

L'objectiu es va fer realitat i la primera ballada popular de gitanes es va fer a la plaça de l'Ajuntament el 7 de juny de 1992, a la 1 del migdia, coincidint, efectivament, amb la Festa Major d'Estiu de Sant Vicenç.

A la versió que l'Esbart escenifica dalt de l'escenari s'afegeix a partir d'aquest moment una versió popular que amplia notablement el significat cultural i social d'aquesta dansa. El doble camí que emprenen les gitanes de Sant Vicenç a partir d'aquesta data transformen el ball en un espectacle dual: dalt de l'escenari, vuit parelles executant una coreografia d'alt nivell rítmic i estètic, d'excel·lent qualitat

²⁰ El periòdic Castellet va publicar algunes cròniques de les actuacions de l'Esbart durant aquells anys. En una crònica publicada al número 41 (9 de juliol de 1949) es comentava amb apassionament la ballada feta el 28 de juny de 1949 a Barcelona: "Delante una ingente muchedumbre, público desconocido para ellos, factores que influyen moralmente en los intérpretes, sean quienes sean, y en un marco cuya magnificencia y esplendor subyuga el ánimo, trazaron sus evoluciones sobre el tablado sin un titubeo, seguros de si mismos, con maestría, arte, gracia y salero".

²¹ Miquel, Joan Manel. "El ball de Gitanes a Sant Vicenç de Castellet, avui", *El Breny*, núm. 176 (març de 1992), pàg. 11.

²² Miquel, Joan Manel. "Esbart Dansaire Santvicentí", *El Breny*, núm. 171 (octubre de 1991), pàg. 3.

LES GITANES COM A PATRIMONI CULTURAL

artística, que ha merescut efusius elogis a diversos països d'Europa; i arran de plaça, una festa total amb més de dos-cents balladors, una conjunció insòlita de colles que culmina, amb el galop final, en una espectacular fusió de dansaires i públic.

Amb motiu del 10è aniversari –i coincidint amb la celebració del mil·lenari de Sant Vicenç–, l'any 2001, l'Esbart va organitzar una trobada que va reunir el 2 de juny a la plaça Onze de Setembre colles dansaires de Santa Perpètua de la Mogoda, Mollet del Vallès, Martorelles, Mas Rampinyo, Parets del Vallès, Castellar del Vallès, Polinyà, Lliçà de Munt i Palau de Plegamans.

El desenvolupament del ball és complex i conté elements ben diversos. Sempre guiats per la música en directe d'una cobla, comença amb el passeig d'entrada (ball de Caldes, en homenatge als picapedrers de Caldes de Montbui). Tot seguit s'inicien els galops d'entrada, que acaben amb la coronació de la núvia i els galops de la coronació. Arriben, en acabat, els entremesos: el xotis, les catxutxes, les contradanses –amb la figura de l'estrella–, la jota, el vals-jota (element propi de Sant Vicenç) i el galop final, en què hi pot participar tothom. Es clou l'acte amb el ball dels barons de Castellet.

Són nombroses les entitats que hi participen. A la ballada del 2006 hi van prendre part una colla d'exdansaires, l'Agrupació Sardanista, l'Escola Bressol el Niu, l'Associació Musical Castellet, el Club Natació Castellet, la Colla de Geganters, la colla d'independents, les colles blava i vermella de l'Esbart, l'Escola de Dansa de l'Esbart i l'Escola + K Dansa.

²³ Miquel, Joan Manel. "El ball de Gitanes a Sant Vicenç de Castellet, avui", *El Breny*, núm. 176 (març de 1992), pàg. 11.

gitanes com "una tradició que ens identifica i que en el present ens demostra no haver estat mai morta, sinó simplement adormida, latent, expectant, esperant el seu renaixement just ara que ja el segle comença a acabar-se"²³.

A diferència d'altres expressions tradicionals populars, les gitanes no han estat mai considerades patrimoni d'una única entitat. Són diverses les tradicions, algunes de molta més antiguitat que les ballades de gitanes, que formen part del calendari festiu santvicentí. Però en cap cas s'hi troba un grau d'implicació, tant associativa com popular, com en les gitanes. I això passa per aquest caràcter de patrimoni compartit que sempre ha tingut. Ho demostra prou la varietat de colles que hi participen i el fet que en el galop final s'hi afegeixi espontàniament el públic. Un curiós ritual en què les parelles que han dansat es desfan en la majoria de casos per tal que cadascun dels balladors convidi algú del públic a dansar plegats. D'aquesta manera el final de les gitanes esdevé una mena d'èxtasi col·lectiu, una corrua indòmita que trenca tota harmonia d'indumentàries, amb parelles indistintament formades sense tenir en compte edats, sexes o habilitat per a la dansa. Les notes finals acaben resultant un esclat de joia i de complicitat, que porten al paroxisme de la festa, el moment en què es desborda tota contenció anterior, un munt de rialles, de desordre i de passos canviats. S'aparten les cadires i la plaça es transforma en una amalgama bellugadissa, una autèntica apoteosi caòtica de braços en moviment, sons perduts de castanyoles, faixes que es deslliguen, mocadors que volen, espardenyes que es descorden. Només la música manté rigorosament el seu ritme, la resta és dansa desfermada.

QUADERN DE "EL BRENY"

RECUILL FOTOGRÀFIC

Núm. 2 - Maig de 2007

BIBLIOGRAFIA

-Miquel, Joan Manel. "El ball de Gitanes a Sant Vicenç de Castellet, avui", *El Breny*, núm. 176 (març de 1992), pàgs. 10-11.

-Miquel, Joan Manel. "Esbart Dansaire Santvicenti", *El Breny*, núm. 171 (octubre de 1991), pàg. 3.

-"De Sant Vicents de Castellet", *El Pla de Bages*, núm. 857 (dissabte, 9 de febrer de 1907), pàg. 2.

-"Crònica de la comarca", *El Pla de Bages*, núm. 859 (dimarts, 12 de febrer de 1907), pàgs. 1-2.

- "Sant Vicens de Castellet", *El Pla de Bages*, núm. 9.999 (dijous, 14 de febrer de 1918), pàg. 2.

- "Festa Major", *El Pla de Bages*, núm. 10.071 (dimecres, 15 de maig de 1918), pàg. 3.

- "De la comarca. St. Vicents de Castellet", *Bages Ciutat*, núm. 123 (dimecres, 4 de maig de 1910), pàg. 2.

- Gasol, Josep Maria. "El ball de Gitanes, una tradició que reviu", *Butlletí del Centre Excursionista de la Comarca del Bages* (juliol de 1949). Article reproduït a *Castellet*, núm. 43 (13 d'agost de 1949), pàg. 5; i a Canal i Rius, Pere; i Vila i Villamayor, Miquel. *Sant Vicenç de Castellet, des de l'antiquitat fins als nostres dies*. 3a edició. Manresa, Llibreria Sobrerroca, 1996, pàgs. 378-379.

- Canal i Rius, Pere. "Bailes típicos" a Canal i Rius, Pere; i Vila i Villamayor, Miquel. *Sant Vicenç de Castellet, des de l'antiquitat fins als nostres dies*. 3a edició. Manresa, Llibreria Sobrerroca, 1996, pàgs. 156-158.

- Santacreu, Valentí. "Ball de Gitanes", *Castellet*, núm. 38 (14 de maig de 1949), pàg. 5.

- E. (l'autor signa l'article únicament amb aquesta inicial) "Ball de Gitanes en el recinte de Montjuich", *Castellet*, núm. 41 (9 de juliol de 1949), pàg. 3.

- Suades i Marigot, Jordi; Miquel, Joan Manel. "El ball de Gitanes a Sant Vicenç de Castellet", *Dovella*, núm. 40 (desembre de 1991), pàgs. 51-52.

- Suades i Marigot, Jordi. "Els orígens històrics del ball de Gitanes a Sant Vicenç de Castellet", *El Breny*, núm. 176 (març de 1992), pàg. 10.

- Suades i Marigot, Jordi. *Història gràfica de Sant Vicenç de Castellet. 1890-1936*. Sant Vicenç de Castellet, 1996.

- Suades i Marigot, Jordi. "El ball de Gitanes de l'any 1918", *El Breny*, núm. 177 (abril de 1992), pàg. 10.

- "La ballada popular de Gitanes". *El Breny*, núm. 318 (juny del 2006), pàgines centrals.

- Vilà i Folch, Joaquim. "Balls de Gitanes a l'extrem sud del Bages?", *Serra d'Or*, núm 393 (setembre de 1992).

- Maspons i Labrós, Francesc. "Ball de Gitanes en lo Vallès" a *Miscel·lània Folklorica*. Barcelona, Associació d'Excursions de Catalunya, 1887.

- Maspons i Camarasa, Jaume; i Masó Goula, Joseph. *El ball de les Gitanes en el Vallès. Conferència donada en el Centre Excursionista de Catalunya el 25 de juliol de 1906*. Barcelona, Tipografia L'Avenç, 1907.

- "Lo ball de les Gitanes al Vallès", *La Il·lustració Llevantina*, núm. 9 (1 de març de 1901), pàg. 107.

- Amades, Joan. "El ball de les Gitanes". Barcelona, 1925.

- Manyosa, Albert; Sunyol i Busquets, Martí. "El ball de l'espolsada a Cardedeu (1902)", *Lauro*, núm 24 (2003), pàgs. 30-38.

- Macià, Carme. "Ball de Gitanes: el record d'un passat agrari", *Notes*, núm. 9 (1995) Centre d'Estudis Molletans. Mollet del Vallès, 1995, pàgs. 89-98.

- Noró i Camats, Jaume. "El Manyo del ball de Gitanes de 1884", *Notes*, núm. 7 (1993). Centre d'Estudis Molletans. Mollet del Vallès, 1993, pàgs. 103-109.

- Serrat i Blancafort, Xavier. "El Ball de Gitanes a Caldes",

1907 - 2007